

„Egy hazában...”

Rádiós vitaműsor a magyarországi nemzetiségekről

A Magyar Rádió Regionális és Nemzetiségi Adások Igazgatósága 2000. április 27-én stúdióbeszélgetést rendezett a hazai kisebbségek ezredvégi helyzetéről. Miután a közel háromórás adásban a közösségek jelenének és jövőjének számos sarkalatos kérdése fölmerült, szerkesztőségünk úgy vélte, az elhangzottaknak ott a helye a Honismeret kisebbségekkel foglalkozó, tematikus összeállításában.

A 14-es stúdióban lezajlott vitaműsort Balog József, a közszolgálati rádió szegedi körzeti stúdiójának vezetője irányította, felelős szerkesztőként Avanesian Alex jegyezte. Résztvevői: Csúcs Lászlóné, az Országos Lengyel Kisebbségi Önkormányzat alelnöke, Czuczumanov Dimiter, a Bolgár Országos Önkormányzat elnöke, Dzindzisz Jorgosz, a Görög Országos Önkormányzat elnöke, Hattinger Gábor, az Országos Ruszin Kisebbségi Önkormányzat elnöke, Heinek Ottó, a Magyarországi Németek Országos Önkormányzatának elnöke, Heizer Antal, a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal elnökhelyettese, Hutterer Ingrid, a Magyar Rádió örmény nemzetiségi műsorának felelős szerkesztője, Lásztity Péro, a Szerb Országos Önkormányzat elnöke, Osztoján Béla, az Országos Cigány Önkormányzat elnöke, dr. Palásti Sándor, a Nemzeti és Kisebbségi Jogok Országgyűlési Biztosa hivatalának munkatársa, dr. Pálffy Ilona, az Igazságügyi Minisztérium helyettes államtitkára és dr. Székely András Bertalan, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának kisebbségi tanácsosa.

Országgyűlési képviselő

Balog József: A kisebbségek parlamenti képviselete azt hiszem, hogy a kisebbségek életében manapság a legfontosabb kérdés, hiszen a hétfői parlamenti bizottsági üléseken is előkerült ez a téma, illetve a rendszerváltás első tíz esztendejében ez végig napirenden volt. Ennek a sokszor elvetélt és aztán újra meg újra induló képviseleti kérdésnek a részleteit is természetesen meg tudjuk ebben a műsorban beszélni, később pedig kulturális, illetve a millenniummal kapcsolatos témákat fogjuk áttekinteni. Próbáljuk meg azokat a szempontokat megvitatni és megbeszélni, amelyek alapján valóban a nemzetiségi életformának, sorsnak és a nemzetiségek életének kérdéseiben közelíteni lehet azokhoz, akik valóban élik ezt az életet. Egyébként a körzeti bejátszásokban majd lesz erre példa. Azt javaslom, hogy menjünk körbe, egyetlen tételemmondatos kérdéssel. Mennyire érzik szükségesnek a parlamenti képviseletet ebben a pillanatban, 2000. tavaszán?

Székely András Bertalan: Úgy gondolom, hogy a rendszerváltozás után tíz évvel ez egy elodázhatatlanul megoldandó kérdés. Talán a forma másodlagos, de hogy valamilyen megoldást kell találni, az egyértelmű.

Csúcs Lászlóné: Mi lengyelek nagyon-nagyon nagy örömmel vennénk, ha tudnánk a lengyel ügyeket a parlamentben képviselni.

Pálffy Ilona: 1993 óta dolgozom azon valahol, valamilyen formában, hogy ezt a nagyon fontos kérdést kodifikációs szintem megoldjuk. Jelen pillanatban is ezen dolgozunk, és én nagyon fontosnak tartanám.

Heinek Ottó: Ha nagyon röviden összefoglalnánk, akkor azt hiszem a dolognak van egy alkotmányos része, ez egy alkotmányos kötelezettsége a magyar törvényhozásnak, az Alkotmánybíróság is megállapította. Van egy politikai része természetesen, mi is rendkívül fontosnak tartanánk azt hogy az érdekeinket, véleményünket, érveinket a parlamentben meg tudjuk jeleníteni és el tudjuk mondani, ezért fontosnak tartjuk a parlamenti képviseletet. Politikai akarat kérdése, hogy a törvényhozás ezt hogyan és milyen formában rendezi.

Dzindzisz Jorgosz: Csatlakozom Pálffy Ilonához, én is azt mondom, 1993 óta szükségesnek tartjuk azt, hogy a kisebbségek számára kedvező megoldás szülessen ebben a kérdésben.

Czuczumanov Dimiter: Mi is örömmel vennénk, hogyha végre ez az alkotmánymulasztásos téma rendeződne.

Osztoján Béla: Hát én egy kicsit rendhagyó módon azt gondolom, hogy a tízéves tapasztalatunk birtokában ma már egyre kevesebb reményünk van arra, hogy a jelenlegi parlamenti pártok meg tudnak egyezni. Közjogi értelemben nem igazán tartom fontosnak a parlamenti

képviselést, politikai szempontból ennek természetesen van üzenete, inkább a kisebbségi önkormányzatok intézményesítése és följelesztése lenne a legfontosabb. Vagy pedig egy másik konstrukcióban egy létszámarányos és egyenesen bejuttatandó parlamenti képviselést tartok célravezetőnek

Balog József: Azt hiszem itt már egy olyan vitapont lesz, ami természetesen az önök helyzetéből is adódik, hiszen nagyon nehéz összehasonlítani mondjuk egy 15-20 ezres lélekszámú kisebbséget, akik Magyarországon élnek, és mondjuk egy félmilliót is elérő és ugyanebben a kisebbségi státuszban lévő roma kisebbséget.

Hutterer Ingrid: Mi örömeink, a kisebbségek között is a kisebbek közé tartozunk, ez nem jelenti azt, hogy nem tartanánk fontosnak a parlamenti képviselést, de némiképp csatlakozva Osztojkán Bélához, úgy vélem, az önkormányzatiságot kellene megerősíteni igazán, tehát ezt az intézményrendszert valóban jól működővé tenni.

Heizer Antal: A magam részéről szeretném hangsúlyozni, hogy a központi közigazgatás apparátusa felkészült arra, hogy a politika által kidolgozott, vagy jóváhagyott bármely variációt gyakorlatilag azonnal az országgyűlés elé terjessze. Ma is vannak kidolgozott variációk ennek a kérdésnek a megoldására. Úgy gondolom, hogy ez elsősorban politikai döntés kérdése.

Balog József: Ezek szerint nem a hivatalokon és az adminisztráción múlik, hogy ez a mulasztás ez gyakorlatilag hét esztendeje fennáll Magyarországon.

Palásti Sándor: Mint az asztalnál ülök többsége, a kisebbségi ombudsman munkatársaként is természetesen megoldandó és szükséges politikai kérdésnek gondolom a kisebbségi parlamenti képviselést. Nem véletlenül hangsúlyozták, hogy ez igazából a nagy politika kérdése. Hiszen itt gyakorlatilag kisebbségi politikusok, illetve közigazgatási szakemberek vannak, és mondjuk valamennyien egyetértünk ebben a kérdésben. Valójában az az érdekes ebben, hogy a nagy politika mit gondol erről.

Balog József: A politikai pártok álláspontja a kisebbségek parlamenti képviselésének kérdésében meglehetősen eltérő. Főleg akkor, ha tudjuk, hogy ezt összekapcsolták a parlament létszámának esetleges csökkentésével, illetve annak egykamarás, vagy kétkamarás voltáról a szintén tíz éve húzódó vitával.

A következő felvétel a napokban készült Tótkomlóson, *Bencsik János* szlovák műsorokat gondozó kollégám készítette. Természetesen a fő kérdés az ő felvételein is az volt, illetve lesz, hogy a parlamenti képviselés hiánya, illetve szükségessége hogyan érinti a szlovák kisebbséget.

- Ön szükségesnek tartja-e, hogy a szlovákoknak legyen parlamenti képviselőjük?

A: Természetesen erre nagyon nagy szükségünk lenne, mert saját erőnkől már nem tudjuk biztosítani azt, hogy a nyelvet megőrizzük, illetve a kultúránkat átadjuk az utánunk következő nemzedéknek.

- Most érzi hiányát ennek a képviselőnek?

A: Érzem, mert úgy érzem, én már az utolsó nemzedék vagyok, aki még őrzi a nyelvet és őrzi a kultúrát. Az én gyermekeim már nem tudnak pl. szlovákuul, és ezért nemcsak én vagyok a hibás, hanem úgy érzem, a kialakult helyzet.

- Gondolja, hogy egy parlamenti képviselő ebben tudna segíteni?

A: Azt mondják, hogy egy fecske nem csinálhat nyarat, de mégis úgy érzem, hogy hasznos lenne. Ha a parlament elé kerülne az, hogy ez igenis élő probléma, és esetleg gondolatokat ébresztene másokban is, támogatókat szerezhetne, akkor biztos, hogy mások segítségével eredményeket érhetnénk el.

B: Nagyon érdekesnek tartom azt, hogy mi annyit beszélünk a magyarjainkról, akik a határon túl magyarok, hogy így nincs nekik képviselőjük, meg úgy nincs nekik képviselőjük. Hát kérem szépen, hogy lehet ez? Romániában van képviselő, Szlovákiában van képviselő, és itt miért nincsen? Egyik nemzetiségnek sincs képviselője.

- Igen, de a szlovákiai magyarok végül is egy párt révén jutottak be a parlamentbe.

B: Ha a nemzetiségeknek külön pártjuk lenne, nem lenne jó. Nem lenne jó már azért sem, mert így is nagy a széthúzás a nemzetiségek között, és egy nemzetiségen belül is, akár legyen

az szlovák, akár német, akár bármelyiket sorolhatnám. És ha még pártok lesznek, akkor még nagyobb széthúzás volna. Nem tartom helyesnek.

- Érti-e a hiányát, hogy nincs most a szlovákságnak, kifejezetten a szlovákságnak parlamenti képviselője a parlamentben?

B: És ki ne érezné azt?

- Miben nyilvánul ez meg?

B: Abban, hogy egyszerűen nincs, aki szót emeljen irántunk. Hát van? Nincs! Se a németeknek, se a szlovákoknak, se a románoknak, se a szlovéneknek nincs.

- De léteznek az országos önkormányzatok.

B: Én nem mondom, hogy nem léteznek, vannak, de az önkormányzat az önkormányzat, az nem képvisel bennünket az országgyűlésen.

C: Ha őszinte akarok lenni, szerintem már ez túlhaladott kérdés, régen meg kellett volna szavazni. Tudom, hogy nem megváltás, hogy a parlamentben egy szlovák képviselőnk lesz, de azért mégis valaki kell. Szeretném fölhívni még a képviselő urak figyelmét is, hogy sokkal egyszerűbb, és mondjuk rá, európaibb lenne az a gondolat, ha nem szégyellnék a gyökereiket, s ha egyszer valami szavazás lesz, ne pártok szerint, hanem tényleg a kötődésük szerint tegyék, ha mondjuk a nemzetiségi kérdésekről lenne szó. Tudomásom szerint legalább 10-15 szlovák kötődésű képviselő van. Ha Európába megyünk, ahol már túlhaladott kérdés mondjuk a vallási kérdés, ugyanúgy túlhaladottá kellene tenni a nemzetiségi kérdést. Végre mindenkít a helyére kell tenni: egyforma és egyenlő állampolgárként kellene tisztelni egymást és ugyanúgy a többségieknek is.

Balog József: Ahogy az előbbiekből is kiderült, tótkomlói szlovák lakosok osztották meg velünk a véleményüket. Azt hiszem, hogy enciklopédikusan elég sok kérdést érintettek ebben a kis beszélgetésfűzérben. Valaki azt mondta, hogy a nyelv és a kultúra megőrzésének is létetemenyese lehet az a valaki, vagy azok a valakik, akik a parlamentben képviselik a kisebbségeket. Más úgy vélte, hogy a kérdés túlhaladott, vagy régen meg kellett volna oldani, vagy a pártosodás és a pártokkal kapcsolatos kisebbségi megjelenés nem lesz, vagy nem lehet pozitív. Valaki pedig arra utal a beszélgetés végén, hogy vannak nemzetiségi gyökerű és kötődésű képviselők a parlamentben, miért nem húzzák át a különböző pártvonalakat, és miért nem a nemzetiségi gyökerek alapján politizálnak és képviselnek. Azt hiszem, hogy induljunk ki ebből a legutolsó tételből. Elképzelhető, vagy lehet, hogy valaki bármilyen, akár demontsratív, akár valódi tartalmi formában megjelenítse a nemzetiségi kötődését a mai magyar parlamentben, mondjuk pártállástól függetlenül?

Palásti Sándor: Erre volt is már példa. Tudjuk azt, hogy Wekler Ferenc egyszer németül próbált megszólalni az országgyűlésben, de az egyik koalíciós párt akkori frakcióvezetője ezt egyből le is hurrogta, hivatkozva a házszabálynak arra a rendelkezésére, hogy egy nappal előbb be kell jelenteni ezt a felszólalási igényt, ebből következően ő nem tudta gyakorolni ezt a jogát, hogy az anyanyelvén szólalhasson meg. Tehát valóban vannak példák egy ilyen kötődésre, és én azért is hangsúlyozom, ez alapvetően politikai kérdés, mert gyakorlatilag hogyha egy többségi társadalom részéről nagyon nagy elutasítás nyilvánul meg akkor, amikor egy parlamenti képviselő az identitását hangsúlyozza, akkor ezt valamilyen módon politikai eszközökkel kell megoldani.

Osztóján Béla: Nekünk az elmúlt időszakban tapasztalatunk van arról, hogy két pártban is volt parlamenti képviselőnk, a szocialista pártban és a SZDSZ-ben. Az elején még cigányként szerepelhettek, a ciklus végére azonban főleg a Szabad Demokraták Szövetségénél azt tapasztaltuk, hogy már nem a jelölő szervezet, vagy az indító szervezet képviselőjében, hanem a SZDSZ-nek a színeiben kellettünk, úgyhogy Horváth Aladár az utolsó évben el is némult, éppen emiatt.

Balog József: Heinek Ottó úr a német országos önkormányzatot képviseli. Ugye, ha jól emlékszem és ez majd Stein Róbert felvételeiből ki is derül, önöknek, mármint a németeknek, 1994-ben volt párt-féle kísérletük, hogyha jól emlékszem, hogy ilyen alapon választási szövetségben jussanak be a parlamentbe, de ez kudarccal végződött.

Heinek Ottó: 1998-ban alakult egy Nemzetiségi Fórum nevű párt, nemcsak németek, hanem horvátok, szlovákok is részt vettek ennek a pártnak a megalapításában. Ez kifejezetten válasz-

tási pártként jött létre, nagyon gyenge eredménnyel szerepelt a választásokon. Ez egyébként, azt hiszem, várható is volt, és igazából valószínű, hogy akik ezt a pártot annak idején létrehozták is tudták, hogy itt nem arról van szó, hogy nagy eséllyel bejutnának a parlamentbe, hanem inkább jelezni szeretnék volna, hogy van egy megoldatlan probléma a kisebbségek képviselése esetében. Visszatérve az előző témához, tehát hogy vannak nemzetiségi gyökerű képviselők a parlamentben. Vannak, magyarországi német képviselők is a parlamentben, ellenzéki képviselők is, kormánypárti képviselők is, akik ezt vállalják, és mindig vállalták is. Olyan parlamenti képviselő is van, aki tagja az országos német önkormányzat elnökségének. Volt kísérlet arra, még az 1990-es választások után, hogy nemzetiségi képviselők egyfajta laza klubot hozzanak létre a parlamentben, és megpróbáljanak frakciókon átívelve együttműködni. Nem jött össze.

Balog József: Mondjuk ilyen lobbikör?

Heinek Ottó: Igen. Nem működött, egyszerűen nem jött össze, mert a frakcióhoz tartozás, valamely párt ideológiájához való tartozás, az erősebbnek bizonyult. És azt hiszem, hogy ez a jövőben is így lesz, és nem is várható el igazából, pártok listáin, vagy pártok által egyéni körzetből bejutott képviselőktől, hogy a pártérdekeket abszolút félre tudják tenni. Ezért lenne fontos nemzetiségi alapon képviselőket bejuttatni az országgyűlésbe.

Lásztity Péro: Azt hiszem, nem szabad az olyan naívnak látszanunk, hogy ne tudnánk, mi az a frakciófegyelem, meg pártfegyelem, és hogy frakcióelven működik a magyar parlament is. És nyilvánvaló, hogyha a kisebbség érdeke ütközik egy párt adott kérdésben megfogalmazott programjával, akkor ő nem dönthet szabadon, hogy mit fog képviselni és hogyan fog szavazni. Bizonyos esetekben, pl. a kisebbségi törvény elfogadásakor azért szabadságot engedtek, hogy lelkiismeretük szerint szavazzanak ezek a képviselők, akik nyíltan vállalták kisebbségi hovatartozásukat. De alapvetően a párt programja és a frakciókban kialakított álláspont szerint kell szavazniuk. Nyilvánvaló, hogyha elismerjük, hogy egy kisebbség lehet politikai közösség és nem csak folklórisztikus közösség, akkor lehet saját elképzelése általános kérdésekről is, ami az országot illeti, de különösen a kisebbségeket érintő kérdésekben lehet speciális álláspontja. És nagyon fontos, hogy ezt a parlamentben meg lehessen jeleníteni, ez nyilvánosságot kapjon, ennek legitimitása legyen, és hát akár szavazatával is befolyásolhassa a kisebbség az eredményeket.

Úgy gondolom, úgy az alkotmányban, mint a kisebbségi törvényben, nem véletlenül vannak arra utaló passzusok, hogy a kisebbségek jogosultak parlamenti képviseletre, merthogy államalkotó tényezőknak ismerik el őket ezzel. A többségi társadalom is, a parlament is, amikor meghozta ezeket a jogszabályokat, akkor elismerte ezt a jogot, és azt, hogy a kisebbségeknek, mint politikai közösségeknek is véleményük lehet ebben a kérdésben. Az a lényeges különbség aközött, hogy külön saját képviselővel jelennek meg a parlamentben, vagy valaki kisebbségi származásúként, pártszínekben kerül be, hogy a kisebbségeket a Magyarországon politikailag integrálni, vagy politikailag asszimilálni akarjuk. Én úgy gondolom, hogy az önálló parlamenti képviselet a politikai integrációt jelenti a közösség számára, míg az a lehetőség, hogy csak pártszínekben, azzal politikailag asszimilálódnia kell valamilyen pártállásponthoz.

Balog József: Ilyen módon legalábbis képviselve vannak a németek, vagy szlovákok, vagy akár szerbek a mostani parlamentben, akkor erről beszélhetünk, de vannak azonban olyan kisebbségek, akik lélekszámuknál, vagy a kulturális jelenlétükénél fogva, kevésbé vannak képviseletben legalábbis a többségi nemzet előtt, és ilyen, gondolom, a magyarországi lengyel, vagy éppen az örmény kisebbség. Lehet, hogy tévedek, akkor majd cáfoljanak meg.

Csúcs Lászlóné: Igen, én mint a kis létszámú, lengyel kisebbséghez tartozó, egy kicsit irigylem ezeket a kisebbségeket, amelyek nagyobb létszámmal rendelkeznek, mert nyilvánvaló, hogy lobbizás folyik a pártok és a kisebbségek részéről, hogy tudjanak valahogy a saját helyzetükről, igényükről hangot adni a magyar parlamentben. Nyilvánvaló, hogy nagyobb kisebbséget jobban igyekeznek a pártok megnyerni, mert az bizonyos szavazatot jelent. Most folyik egy lobbizás kívülről, ha bejutnának a parlamentbe, akkor ezt a mi képviselőnk, belülről meg tudná tenni.

Hutterer Ingrid: Nyilván később szóba kerül majd a parlamenti képviselő és a kultúra, illetve nyelv érvényesítésének a kapcsolata. Én ezt abszolút nem érzem szükségyszerűnek, de lenne egy hozzászólásom az ombudsmani hivatal képviselőjének a mondataihoz.

Tehát pontosan azért, hogy ne az a szájíz maradjon a beszélgetésünk után, hogy van egy többség amelyik vagy asszimilál, vagy nem, vagy formálisan, vagy informálisan. Biztos, hogy a házszabályban ez valamiért le van fektetve, gondolom, hogy annak technikai okai vannak, hogy fordítás legyen stb. Lehet persze rugalmasabban kezelni a dolgokat, de szóval azon se nagyon háborodjunk föl, hogy valaki ezt fölveti. Megtehetné volna, hogy nem veti föl, de végül is a jog meg van adva. És mi most arról beszélgetünk ugye, a jogainkkal hogy tudunk élni, és talán akkor tudunk a legjobban élni velük, hogyha az adott keretek között, amikben nem mindig egyedül mi döntünk, hanem – ahogy itt mindenki hangsúlyozta – a nagy politikai akarat, nagyjából a szabályok mentén próbálunk mozgolódn.

Székely András Bertalan: Gondolkodó értelmiségiként mondom amit mondok, hiszen nem vagyok politikus, bár 1989 óta kis megszakítással ott vagyok köztisztviselőként a kisebbségi ügy közelében. A tótkomlósi bejárásban utalás történt a határon túli példákra. Valóban nem szabad összekeverni azt, ahol lélekszámban akkora például a határon túli magyarság, hogy politikai pártja, vagy pártjai vannak, és ily módon bejuttat képviselőket a szlovák, a román, sőt a jugoszláv parlamentbe. Ami tehát hasonló a kívánt, vagy elképzelt magyarországi gyakorlathoz, az, ami például Szlovéniában, vagy Horvátországban, vagy Romániában a kis nemzetiségek esetén van, tehát, hogy alanyi jogon – bizonyos választási rendszer szerint – kisebbségi képviselőként jut a parlamentbe. Ez az egyik megjegyzésem.

A másik, hogy a magyar parlamentben vannak nemzetiségi, nemzetiséghez tartozó, vagy nemzetiségi eredetű képviselők. Emberség kérdése, hogy az illető nem felejt el, hogy honnan érkezik, és szükség esetén összeegyeztethető ez a két szempont. Tehát azért példa volt rá az elmúlt tíz-tizenegy évben, hogy nemzetiségi nyelven szóltak meg, hát Uram bocsá', akkor 24 órával előbb lehet jelezni, hogy anyanyelvét használná, és akkor a tolmács- és egyéb berendezések működnek. És a nemzetiségi érdekek megjelenítésére is nem egyszer volt példa, akár kormánypárti, akár ellenzéki részről. Nem állítom, hogy túl gyakran, de azért, aki odafigyelt, ezt nem tagadhatja. Egy biztos, hogy megoldást kell találni, az én személyes véleményem az, hogy a kétkamarás parlament lenne igazán ennek a megfelelő formája, hiszen az egykamarás parlament egyértelműen a pártok szerinti delegálást helyezi előtérbe.

Balog József: Ez majd szóba kerül természetesen. Vannak olyan politikai pártok a jelenlegi parlamentben is, például a Független Kisgazdapárt, akik a kétkamarás parlamentet támogatják, és úgy látják megoldhatónak a nemzetiségek képviseletét.

Dzindzisz Jorgosz: A kérdést úgy értelmezem, ami itt elhangzott, hogy helyettesíti-e, helyettesítheti-e önálló képviseletet az a tény, hogy jelen pillanatban a magyar parlamentben kisebbségi származású parlamenti képviselők is ülnek. Határozottan tudom mondani, hogy nem, több példa is elhangzott itt. Például elhangzott, hogy Wekler Ferenc SZDSZ-es képviselő németül szólalt fel a parlamentben. Azt, hogy 24 órával korábban jelezte, vagy nem, ez egy jogi kérdés, megoldható stb. De ez nem jelenti azt, hogy az SZDSZ képviselője, aki anyanyelven, németül szólalt fel, a magyarországi német kisebbség képviselőjeként ülne bent a parlamentben, – nem, ő egy parlamenti párt képviselőjeként ül ott. A képviselők pártpolitikusok, pártpreferencia szerint, pártok által jelöltetve, pártok által támogatva kerülnek be a parlamentbe, a kisebbségi képviselők viszont kisebbségi szervezetek által támogatva kerülnének be. Ez két különböző dolog. Amennyiben kisebbségi képviseletet akarunk, akkor ezt csak azon módon lehet, hogy kisebbségi szervezetek ajánlanak, kisebbségi szervezetek támogatnak, és a kisebbség képviseletében vannak bent a parlamentben.

Palásti Sándor: Köszönöm. Én nagyon örülök annak, hogy Balog József az előbb női kollégáinknak adta meg a szót helyettem, mert ez is egy példa arra, és én tulajdonképpen erre szeretnék hivatkozni, hogy egy elvet lehet érvényesíteni egy másik elv ellenében. Tudjuk azt is, hogy egy párt meghatározott arányú nő képviselőt szeretne bejuttatni majd a következő parlamentbe. Hát én igazából csak azt szerettem volna mondani, és arra példát, hogyha egy politikai párt fontosnak tartja ennek az elvnek az érvényesülését, jelen esetben mondjuk egy kisebbségi elv érvényesülését, akkor igenis önszabályozás folytán megteheti azt is, hogy a listáit úgy állítja össze, hogy kisebbségi képviselők is legyenek benne. De természetesen ezzel nem

szerettem volna azt mondani, hogy ez nem egy fontos kérdés, és nem jogilag rendezendő kérdés. Az önszabályozás lehet a kérdés politikai szintű szabályozása, a másik része pedig egy megfelelő garanciákkal biztosított jogi szabályozás is.

Balog József: A következő összeállításban Pécs a helyszín, a riporter Stein Róbert. A kérdés természetesen ugyanaz, a nemzetiségek parlamenti képviselete.

Stein Róbert: A magyarországi németek igényét jelzi az a tény is, hogy 1998-ban állampolgári alapon jónéhányan részt vettek közülük a Nemzetiségi Fórum nevű választási párt megalapításában, amely akkor sok oknál fogva elbukott, a parlamenti képviselet iránti igény azonban maradt. Hábel János, a Nikolaus Lenau Kulturális Egyesület elnöke, mely pécsi központú, országos hatáskörű szervezet.

Hábel János: Úgy gondolom, hogy a képviselet fontos lenne akkor, hogyha jogosítványok is járulnának hozzá. Tehát nemcsak egy kipipálandó feladat lenne ezzel megoldva, hogy ott ülnek a képviselők, és követik a parlament munkáját, hanem lenne döntési jogkörük is. Azt kéne kimunkálni, hogy milyen mandátummal, tehát szavazatokkal képviselhetnék ezek az emberek a Magyarországon élő kisebbségeket.

Stein Róbert: Akárhogy is lesz, a vélemények megoszlanak. Szugfil József, a Baranya megyei német önkormányzati szövetség elnöke nem szívesen látna túl magas szavazati küszöböt.

Szugfil József: Semmiképp sem nagy szám kellene a kisebbségek megválasztásához, amiről a nagyobb létszámúak beszélnek az országban, mint például a romák. A cigányság lehet, hogy több lehetőséghez jut, de ugyanakkor más kisebbségek, akiknek tényleg megvan a kulturális öröksége, meg ugyanolyan hasznos állampolgára ennek a hazának, az lehet, hogy nem tudna itt labdába rúgni.

Stein Róbert: Hábel János úgy látja, hogy kézzelfogható választói tábornak kell állnia egy-egy kisebbségi jelölt mögött ahhoz, hogy a választás valóban választás legyen.

Hábel János: A kiválasztott egyrészt a saját kisebbsége által elismert ember kell, hogy legyen, hogy elkerüljük azokat a kellemetlenségeket, amelyek a legutóbbi kisebbségi önkormányzati választásokon voltak tapasztalhatók. Olyan emberek is föltűntek egyes listákon, sőt bekerültek önkormányzatokba, akikről nem is tudott a kisebbség, hogy egyáltalán az közülük való lenne. Annak nem látom értelmét, hogy minden kisebbségnek egy képviselője automatikusan bekerüljön, és mint valami lodzsáról, előkelő idegenként kövesse a magyar parlament munkáját. Igenis legyen mögöttük egyfajta szavazóbázis.

Szugfil József: Mindenképp jogokkal, lehetőségekkel ruházzanak fel minket, és természetesen az ehhez szükséges anyagi háttérrel boldogan a hátunkra vesszük a saját oktatási rendszerünket. Itt elsősorban ebben tudnának a kisebbségeknek segíteni kultúrájuk, anyanyelvül ápolásában. Ha már ott ülnek a képviselők a parlamentben, akkor szerintem logikus, – hiszen ugyanolyan állampolgárai e honnak, mint a honi magyarság –, hogy ők is teljes joggal beszélhassanak a napi politikai életbe.

Stein Róbert: A teljes jog mellett egyre mindig figyelni kell, véli Hábel János. Egy kisebbség soha sem lehet ellenzéke a mindenkori kormánynak. Ez ellen időben és határozottan kell fellépni.

Hábel János: Tehát félok, hogy a kisebbségi képviselők is valamiféle ellenzéki, kormánypárti, lobbizásba kerülnek, elragadja őket a többség. Itt kéne ügyesnek lenni és okosnak lenni, hogy majd ne a többség oldalán politizáljanak, hanem elsősorban a saját kisebbségi népcsoportjuk kulturális és identitással kapcsolatos érdekeit próbálják megjeleníteni a parlamentben.

Stein Róbert: A magyarországi németek hangulatára egyébként jellemző, ha bármilyen lehetőség lesz a parlamenti képviselet elnyerésére, mindenképpen meg fogják kísérteni ennek elérését.

Balog József: Egy hölgyet jeleztek a kollegáim, aki a telefonvonalban van. Jó napot kívánok! Gondolom, a műsor eddig eltelt közel háromnegyed óráját tetszett hallgatni.

Telefonáló: Hallgattam, igen. És ezzel kapcsolatban szeretném elmondani a véleményemet. Kérem szépen ne kövessenek meg érte. De a határokon túli kisebbségek helyzete nem tévesz-

tendő össze a Magyarországon lévő kisebbségek helyzetével. Ugyanis ha a magyarok Szlovákiában harcolnak az önállóságukért, vagy a jogaikért, az egyértelmű, miután Magyarországból a területet magukkal vitték. Nagyon csúnya dolog az, hogy a politikát a kisebbségi kérdésbe belekeverik.

Balog József: Ami viszont valószínűleg kikerülhetetlen, mert hát Közép-Európában vagyunk. Nem is történhetett másként, mint hogy a kisebbségi kérdés abszolút politikai kérdés, és ez nem ennek az évszázadnak a terméke.

Telefonáló: Na igen, csak a következő választásokat ne keverjék ebbe bele. És sajnos, hadd mondjam azt, hogy a kisebbségek helyzete kezd egy kicsit eldurvulni. Konkrétan arra gondolok, hogy régen is voltak újmagyarok, romák, vagy cigányok, de tisztelettudóak voltak, hangsúlyozom udvariasak, tisztelettudóak. Most ott tartok, hogy ha egyedül vagyok a házban, nem merem nyitva hagyni a bejárati ajtót, mert félek, hogy bejönnek. Legyünk tárgyilagosak, sajnos ez a mai Magyarország.

Balog József: Vagy hát a mai Magyarországnak egy részlete. Köszönöm szépen, hogy hívtok bennünket. Mi pedig folytassuk ott, ahol a Stein Róbert által készített felvétel véget ért, mert, hogy egy olyan ponton ért véget, amely ugye feltételez egy politikai gesztust, vagy pedig alkotmányból adódó szükségességet: a képviselést. Ezen képviselésnek viszont már úgy tűnik, hogy az előzetes megvitatásában sincs, például a német kisebbségen belül sem egységes álláspontja.

Pálffy Ilona: Az eddigiekben mindaz a probléma felvetődött, amivel a mindenkori kormány találkozik 1990 óta. Az egyik probléma a parlament oldaláról mutatkozik, hiszen mai napig téma, hogy egy-, vagy kétkamarás parlament legyen. Most beszélünk az egykamarásról, csökkenjen-e a parlamenti képviselők létszáma, vagy pedig a kisebbségek számával emelkedjen meg a jelenleg is többek és több párt által magasnak tartott parlamenti képviselők száma. A másik, ami szintén elhangzott, és amitől tulajdonképpen minden párt fél egy kicsit, hogyha kisebbségek bekerülnek, és nincs szabályozva a helyzetük a házszabályban. Amikor ennyi törvény elfogadása pengeélen táncol, hogy megvan-e a kétharmados többség, akkor bizony meg fogják próbálni megnyerni a bekerült kisebbségeket. Az is lehet, hogy egy olyan törvényt, amely nagyon fontos politikai kérdés, azok a kisebbségek döntenek el, akik tulajdonképpen nem politikusként kerülnek be, hanem kisebbségi képviselőként.

Ez az egyik oldal, a másik a kisebbségek oldaláról, ami mindig probléma, hogy hogyan kerüljenek be? A kisebbségek Magyarországon nem egy meghatározott területen élnek, hanem szétszórva az ország területén, és a tizenhárom kisebbség létszáma is különböző. Van olyan nagyszámú kisebbség, romák, németek, szlovákok, akik tulajdonképpen könnyen be tudnak juttatni egy képviselőt, ugyanakkor a kis létszámúak nagyon nehezen. Mindenképpen a törvények során, a törvénytervezetek készítésénél pozitív diszkriminációt kell alkalmazni. Kérdés, hogy ez a pozitív diszkrimináció milyen mértékű legyen, a jelöltállításnál már, a listaállításnál és a szavazásnál. Mennyi legyen az a szavazati szám, szavazati arány, amellyel bekerülhet egy kisebbség, és arányos legyen-e a választás? Tehát az arányosítást is össze kell hangolni. Az is elhangzott, hogy nem lenne jó, ha automatikusan minden kisebbséget egy ember képviselne. Tehát ezt is össze kell hozni. A különböző törvénytervezetek során ezer szavazatszámától eljutottunk már tizenötezerig. Természetesen a tizenötezer már nem lenne jó a kisebbségek legalább felének, az ezer az úgy tűnik, hogy mindenkinek jó lenne, de akkor mi legyen a romákkal, akik ilyen alapon számos képviselőt be tudnak juttatni. Tehát e gondokkal mindig találkozunk az adott kormány és az adott parlament, amikor egy tervezetet készít.

Hattinger Gábor: Van egy olyan állami statisztika, amit az önkormányzati választásokra leadott szavazatok arányában készítettek el. Ennek alapján a ruszinok a tízezer alatti kisebbség közül a legnagyobb nemzetiségnek számítanak. Ha ezt nézzük, szerintem rendesen el is van nyomva a hazai ruszinság, viszont a törvénytervezetben hétezer szavazatra volna szükség ahhoz, hogy bekerüljön valaki a parlamentbe. Ez számomra semmi mást nem mond, mint hogy az összes tízezer alatti létszámú kisebbségeket ki akarják ejteni. Ezt muszáj volt elmondanom.

Balog József: Ez egy kisebbségi vélemény, és ha Osztójkán Bélára nézek, és őt kérdezem a képviselői arányosítással kapcsolatban, akkor egész más, nem kevésbé fontos problémákat tud sorolni.

Osztoján Béla: Az előbbi kérdéshez szeretnék még hozzászólni. Elhangzott, hogy a kisebbség mint ilyen képviselő, nem lenne politikus. Én azt gondolom, hogy kisebbségi ember is, hogyha parlamenti képviselő, vagy azon kívül is lehet politikus. Ha az országgyűlésben ott van mint parlamenti képviselő, akkor hiszem, hogy képes felelősen dönteni bármilyen kisebbségi, vagy nemzetiségi képviselő országos ügyekben is úgy, hogy ne csak a saját nemzetisége ügyében döntsön. Tehát ezek nem lehetnek kérdések. Ami pedig a kis létszámú kisebbségeket és a „nagy” kisebbséget illeti, nos itt természetesen én ambivalens érzéssel vagyok emiatt, mert egyrészt azt gondolom, hogy minden nemzetiségnek fontos a maga ügyeinek, sorsának intézése akár parlamenti szinten is. Soha nem fékezni, vagy gátolni pusztán olyan oknál fogva, hogy mi vagyunk a legtöbben és persze tiszteletlenek, mint ahogy azt a telefonáló hölgy megjegyezte. Éppen ezért mint tisztelettudó és jogkövető állampolgár, azt gondolom, hogy nem lehetne megkülönböztetést tenni a kis kisebbségek és a nagy kisebbségek között. A technikákon múlik, hogy a törvényhozók hogyan oldják meg ezt technikailag, hogy egy kis kisebbség is megfelelő súllyal, tehát létszámarányának megfelelő súlyával legyen jelen a magyar országgyűlésben, és persze a nagy létszámú kisebbségek is ilyen alapon értelemszerűen, súlyuknak megfelelően foglaljanak helyet a parlamentben. De nem hiszek ebben, hozzáteszem, mert én azt hiszem, hogy a mai magyar országgyűlés asszimilál, és esze ágában sincs integrálni Magyarországon a kisebbségeket.

Heinek Ottó: Ahhoz csatlakozom, amit Osztoján Béla mondott az ország ügyeibe való beleszólásról. Tudom, hogy a pártoknál valóban komoly dilemma, a „mérlegnyelv-effektus” a kisebbségi képviselők esetében. De ez valahol abból az alapfelfogásból indul ki, ami szerintem alapvetően rossz, hogy a kisebbségi képviselők – ha egyszer már talán bejutnak az országgyűlésbe – csak a saját ügyeikben illetékesek. Azt gondolom, hogy a kisebbségi képviselők, már csak azért is, mert az alkotmány azt mondja, hogy a kisebbségek államalkotó tényezők, az ország ügyeiben is illetékesek. Különösen akkor, ha arra gondolunk, hogy a kétharmados törvények, a legalapvetőbb emberi jogviszonyokat szabályozó törvények, akkor meg különösen érintettek is a kisebbségek ebben. Nem gondolom, hogy szűkíteni kéne a jogosítványokat a parlamentben.

Balog József: A hölgy, aki korábban telefonált, az így vagy úgy, mégis olyan problémát vetett föl, ami politikai, illetve pártpolitikai szinten is megjelenik. Nem tartom véletlennek, hogy a kisebbségek képviselőlet olyan forró kérdésként kezelték az elmúlt három demokratikus választás során, hogy nem nagyon mertek, akartak hozzányúlni. Ez a mulasztásos, alkotmány-sértés tulajdonképpen, hogy nincsenek képviselve Magyarországon parlamenti szinten a kisebbségek, azért nem véletlen. Hiszen valaki azt is mondhatja, hogy ezek a parlamenti helyek – s most direkt fogalmazok radikálisan – a magyar képviselőktől vannak elvéve. Nem mintha mondjuk ennél az asztalnál nem magyar nyelven beszéltünk volna az elmúlt egy órában. Valódi kérdés-e ez, foglalkoznak-e önök így ezzel a kérdéssel, vagy pedig ez csupán egy olyan hang, ami hol politikai szinten, hol pedig mondjuk egy ilyen műsorba való telefonálás szintjén megjelenik a magyar társadalomban?

Dzindzisz Jorgosz: Válasszuk ketté a kérdést. Ami itt elhangzott – hallottuk a telefont – abszolút kisebbségi vélemény Magyarországon. Ehhez kapcsolódva én korrigálnám az ön megjegyzését, hogy ugye a magyar képviselőktől vennék el a parlamenti helyeket. Már csak azért is, ha jól tudom egyetlen egy megoldás van jelen pillanatban napirenden, hogy a meglévő 380 mellett 13-mal nőne a parlamenti helyek száma. Ha az lenne a helyzet, nem a magyaroktól vennék el a helyet, hanem a pártoktól vennék el. Ez óriási differencia. Ha így nézzük a dolgot, akkor a magyar és a kisebbségi szembeállítás, azt hiszem, tárgyaltan és abszolút felesleges.

Balog József: Természetesen magam sem a szembeállítás miatt mondtam ezt, hanem én nagyon sok ilyen szembeállítással találkozom és találkoztam pl. a „Magyarországról jövők” című műsor kapcsán. Ezt azért említem, mert a Magyar Rádióban viszonylag kevés olyan műsor van, amely mint ez az alkalom is, mondjuk nemzetiségekről szólna. Ugyanakkor a vidék magazinjában, és főleg akkor, amikor roma témákkal foglalkozunk, nagyon sok ehhez hasonló telefonos véleményt hallunk, ők bizony ebben a szembeállításban gondolkodnak. Nyilván nemcsak, vagy nem kifejezetten a parlamenti képviselet miatt.

Együttélés, globalizáció, autonómia

Osztojkán Béla: A kérdés önmagában is kirekesztő gondolkodásmód, pedig mi elsősorban magyar állampolgárként gondolkodunk kisebbségként, vagy nemzetiségként. Az előbbi telefonálóra visszatérve nem szívesen dobnám fel a labdát roma ügyben, de ez sajnos nem egyedi és magánvélemény, viszont semmi köze nincs a parlamenti képviselőhöz és a kisebbségi képviselőhöz. Az a gyakorlat, illetve tapasztalat amit naponta megélnék, ez számtalan történelmi ténynek a következménye az, ahogy az utca embere ma így találkozik a roma népességgel. Nem vagyok benne biztos, hogy egy parlamenti képviselőt ezt megoldaná természetesen, hanem a közgondolkodáson kellene alapvetően változtatni, hogy ezek a finoman megfogalmazott előítéletek eltűnjenek az utca embere fejéből vagy gondolkodásmódjából. És azért tartanám valóban fontosnak a parlamenti képviselőt, hogy a legmagasabb döntéshozói fórumokban fölléphessenek az ilyen gondolkodásmód ellen. Ebben nyilvánvalóan lehetne számítani a többségi parlamenti képviselőre is, hiszen egy jogállamiságban nem engedhető meg az, hogy nyilvánosan és nyilvánosság előtt kirekesszék, diszkriminálják, vagy vitriolos megjegyzéseket tegyenek egy népcsoportra, vagy az ahhoz tartozó egyénekre. Engedjék meg, hogy személyes észrevételt tegyek. Olyan házban lakom, ahol egyedül lakom cigányként, és meg kell mondanom, nálam sokkal furcsábban gondolkodó és rosszabb magatartású emberek is laknak abban a házban.

Balog József: Ha jól hallom, akkor egy újabb hallgatót köszönhetünk. Jó napot kívánok!

Telefonáló: Jó napot kívánok mindannyiuknak. Szeretném ehhez a műsorhoz a nevemet adni, tehát én dr. Kojtovics Katalin vagyok. Vegyes házasságban éltem, sajnos a férjem meghalt, ő szerb származású volt. Lehet, hogy indulatosan fogok fogalmazni, kérem, nézzék el nekem. Amikor az összeírások voltak, közelharcot kellett folytatnom vele azért, hogy a férjem a származását beírja, mert volt benne egy félelem. Elértem azt, hogy az összeírásakor igenis jelezzék, hogy szerb származású a férjem. Nem egészen értek egyet viszont azzal, hogy a határokon túli magyarok elvitték a területet is, tehát nincs közünk hozzájuk. Igenis van. Tehát őket ezért nem szabad egy szóval sem illetni, őket kell támogatni. Viszont szeretném hangsúlyozni, a nemzetiségek most, ebben a rendszerben, ha akarják, hazatelepülhetnek a saját anyaországukba. Nem teszik, itt élnek, itt dolgoznak és nagyon-nagyon hasznos tagjai a társadalomnak, méghozzá nagyon becsületesen és nagyon keményen dolgoznak. Tehát őket itt Magyarországon kell megbecsülni, méghozzá azért, mert oly szint hoztak ebbe az országba, szépséget, saját kultúrájukat, amit meg kell becsülni. Tekintve, hogy itt élnek Magyarországon, nem magyaroktól veszik el a parlamenti helyeket, hisz ők is magyar állampolgárok. Azzal, hogy nemzetiségét képviseli, nem veszi el a helyet senkitől se. Én nagyon-nagyon magyarnak érzem magam, voltak konfliktusaink a házasságunkban pont a nemzetiségi dolgok miatt, tehát én a magyar mondom, jó, ha valakinek kettős identitása van, mert ragaszkodik ide is és ápolja az ottanit is, de helye van a parlamentben és ezt nagyon-nagyon gyorsan meg kellene oldani.

Balog József: Hallgassunk meg most egy szegedi felvételt, amit Tóth Andrea kolleganóm készítet egy nemzetiségi konferencián, néhány nappal ezelőtt, Kaltenbach Jenővel, a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosával.

Kaltenbach Jenő: Magyarországon a nép etnikailag nem homogén, ezt az alkotmány maga is kimondja, hiszen kijelenti, hogy a Magyarországon élő nemzetiségi közösségek államalkotó tényezők. Arra is utal az alkotmány, hogy ők önkormányzatra jogosultak, sőt arra is, hogy a közös döntésekben szervezetter, intézményesen részt vegyenek. Itt egy óriási, eszmei átalakulásról van szó, ami nem megy máról holnapra. De én azt hiszem, hogy a valóság egyre inkább utat fog törni magának a gondolkodásban is, biztos vagyok benne, hogy ez végbe fog menni.

Tóth Andrea: A multikulturális eszméken alapuló társadalmak mitől tudnak jobban megfelelni a kor kihívásainak?

Kaltenbach Jenő: A nemzetállami keretek ma már nem adnak válaszokat a társadalommal kapcsolatos kihívásokra, társadalmi szükségletekre. Közhely, hogy egy ország ma már gazdaságilag nemcsak, hogy nem önálló, hanem a gazdasági cselekvésének önállósága ezerféle módon van korlátozva a különböző nemzetközi összefüggések miatt. Közismert dolog a

globalizáció, amit vannak akik elítélnek, vannak akik üdvözölnek. Azt viszont nem lehet elvitatni, hogy van, hogy létezik, és én nem látom annak a lehetőségét se, hogy ez ellen eredményesen föl lehetne lépni a nemzetállamok szintjén. Egész egyszerűen a nemzetállami politikai döntéshozók nincsenek abban a helyzetben, hogy ilyen nemzeti külön utat járjanak, hiszen ez szükségképpen katasztrófához vezetne. Hogyha ezt meghaladjuk és hátunk mögött hagyjuk, akkor ez egyáltalán nem baj.

Sokan mondják persze azt, hogy ez a nemzeti identitás elvesztéséhez, vagy fellazulásához vezet. Ugyanakkor ha azt nézem, hogy a több mint harminc éve az integráció útját járó nyugat-európai államok mit sem veszítettek a kulturális identitásukból, akkor egyáltalán nem látom igazolva ezt. Sokan szokták mondani, hogy Magyarország kis nemzet, kis ország, mi lesz, hogyha felolvadunk a népek tengerében. Hollandia legalább olyan kis ország, mint Magyarország, hogy egy példát mondjak, mégsem gondolom azt, hogy a hollandok ezalatt bármit veszítettek volna saját nemzeti identitásukból. Az azonosságtudatuk természetesen változik, de nem úgy, hogy egyre kevesebb lesz, hanem úgy, hogy más lesz. És azt hiszem, hogy ugyanez fog bekövetkezni Magyarországon is.

Tóth Andrea: Milyen fórumok, milyen eszközök kellene ahhoz, hogy a kisebbségek jogai megfelelően érvényesüljenek a társadalomban?

Kaltenbach Jenő: Egy többnemzetiségű, – használjuk ezt a kifejezést – mechanizmus csak akkor működőképes, hogyha biztosítjuk, hogy ez a tény tükröződjön a politikai döntési folyamatokban is. Hogyan lehet ezt elérni? Erre vannak nagyon jól ismert és jól bevált módszerek. Az egyik az, hogy autonómiát kell biztosítani az érintetteknek, tehát ki kell jelölni, a közügyeknek azt a körét, amit nyugodtan rájuk lehet bízni, és amelyikben ők nem tárgyai egy kívülről történő meghatározottságnak, hanem egy belső önállósággal rendelkeznek. És ez nem fogja veszélyeztetni az állam egységét, erről meg vagyok győződve, hiszen számos jó példa van Európában. Másrészt, ami nagyon fontos, hogy az autonómia csak az érem egyik oldala, ezeket az autonómiákat közösséggé kell integrálni. Ez nem mehet úgy, ha azt várjuk el, hogy a kis közösségek integrálódjanak a nagy közösséghez, a nagy közösség pedig egy helyben marad. Az integráció az én fogalmaim szerint legalábbis kölcsönös mozgást jelent. Az eredő a lényeg, ami sohasem az egyik vagy a másik oldalon van, hanem valahol közepén.

Ma nagyon sokszor hallom, hogy hát csak nem gondolod, hogy a kisebbséghez fogunk alkalmazkodni. Természetesen azt gondolom, hogy igen. De ezzel nem azt akarom mondani, hogy egyforma mértékben, itt nyilvánvaló, hogy ésszerű határok vannak. Hacsak a kicsik integrálódna a nagyba, nem volna más, mint asszimiláció, ami az azonosságelemek teljes feladását jelentené. Nyilvánvaló, hogy a kölcsönös közeledés, s a kölcsönös forgalom, a dolgok egymástól való átvétele vezethet csak eredményhez. Ez a politika szintjén azt jelenti, hogy ezek az autonómiák valamilyen mechanizmus szerint részt vesznek a politikai döntéshozatalban, egyrészt a törvényhozás szintjén, másrészt a közigazgatási rendszerben.

Tóth Andrea: Ön meglehetősen sokat küzdött a kisebbségek parlamenti képviseléséért. Ez mennyire lehet jogérvényesítő eszköz?

Kaltenbach Jenő: A jogi szabályozásban az alkotmány teljesen egyértelműen fogalmaz, az alkotmánybíróság álláspontja tiszta, itt semmiféle alternatívát nem tudok elképzelni, kivéve ha megváltoztatjuk az alkotmányt.

Balog József: Az országgyűlési biztos arról beszélt, miszerint egyértelmű, hogy a kisebbségek parlamenti képviselése alkotmányos jog. Olyan felvetéseket hallottunk, amelybe új fogalmak is beléptek, például az, hogy az identitás megőrzését nem zárja ki a globalizáció, továbbá, hogy az autonómia járható út. Hadd kérdezzem meg Heizer Antal urat, hogy mint a kisebbségi hivatal képviselőjeként, hogyan szűrődött le önben a vita eddigi része?

Heizer Antal: Nézzék, a magyar kisebbségpolitikai gyakorlat az elmúlt tíz évben felépített egy rendszert. Ez a rendszer jórészt elméleti alapokról indult ki, gyakorlati tapasztalat nem volt mögötte. Eltelt egy évtized, ma tartunk ott, hogy ennek a rendszernek gyakorlati hibáit, pozitívumait ki lehet értékelni, és pont ez az a periódus, amikor folyik többek között a kisebbségi törvény módosítása, a rendszer továbbfejlesztésének szándékával. Ennek a rendszernek a lényege, hogy bizonyos nemzetközi normákat, nemzetközi gyakorlatokat Magyarország

egyfajta élharcos-szereppel is próbál érvényesíteni a kisebbségpolitikában, és ezt Európa igencsak komolyan figyelemmel kíséri.

Balog József: Ugyanakkor – bocsánat, hogy közbevágok – mintha pontosan ebben a kérdésben lennének elmaradva. Legalábbis az Unió elvárása szerint.

Heizer Antal: A figyelemmel kísérés egyik eleme az, hogy a vonatkozó – többek között uniós, Európa Tanácsi, vagy más – dokumentumokban jelzik azt a problémát az európai szervezetek, hogy Magyarország önként felvállalt egy kötelezettséget, amelyet az alkotmányban rögzített, és ezt a kötelezettséget a gyakorlatban még nem valósította meg. Bármennyire is tudjuk, hogy 1990-ben, 1993-ban, 1997-ben, 1998-ban, egész az országgyűlési végszavazásig jutó próbálkozások voltak a parlamenti képviselő megmondása ügyében. Ebből következik rögtön az is, amiről az első órában a résztvevők már beszéltek, hogy a kisebbségi jogérvényesítés nem politikai gesztus kérdése. Itt olyan normák vannak, amiket Magyarország maga vállalt, amelyek összhangban vannak az európai törekvésekkel, még hogyha Európá nem minden tagországában van olyan szinten az európai jogok érvényesítése mint hazánkban.

Pontosan azon dolgozunk közösen az asztal körül ülőkkel és a jelen nem lévőkkel, hogy a kulturális autonómiát az elmélet szintjéről a gyakorlatra lefordítsuk. Ehhez nagyon fontos az – az én személyes véleményem szerint –, hogy a központi döntéshozatal szervejében, a magyar országgyűlésben a kisebbségek közvetlenül is beleszólhassanak a döntések meghozatalának minden lépésébe. Hisz ma is vannak már olyan fórumok, ahol érvényesíthetik, elmondhatják a véleményüket, pl. az Emberi Jogi Bizottság különböző ülésein jelen vannak, véleményt nyilváníthatnak. Ez azonban nem ugyanaz, mint hogyha nap mint nap szembesíthetnék a magyar országgyűlés 386 tagját napi problémáikkal. Tapasztalatom szerint a parlamenti döntések mögött, természetes módon, személyes élmények is megjelennek. Akkor tud egy parlamenti képviselő érdemben mondjuk a kisebbségi iskolarendszerre vonatkozó javaslattal foglalkozni, ha érti ennek a lényegét, tudja, hogy a gyermekeink miért veszítik el a nyelvüket, hogy nem tanulják meg a nyelvüket az iskolarendszerben, hol vannak a hibák? És ehhez az kell, hogy a közvetlen élményeket a képviselők eljuttassák a parlamenti képviselőknek. És ez megjelenik a költségvetési törvény megszavazásában, megjelenik a szakirányú jogszabályok megszavazásában.

Hajlamosak vagyunk azt hinni, hogy a kisebbségi törvény az, ami Magyarországon ezt a kisebbségi rendszert működteti. Igen, ez egy központi eleme, de nagyon sok eleme jelenik meg egyéb területeken, akár az alkotmány szintjén is.

Székely András Bertalan: Két gondolatot engedjenek meg, egyrészt a telefonálók hozzászólásával kapcsolatban, másrészt a jelenlévők elhangzott megszólalásaival kapcsolatban.

Ne felejtjük el, hogy a becslések szerint a mai magyarországi lakosság kb. 1/10-e nemzeti-ségi. Ez egy becslés természetesen, a népszámlálási bevallás ennél sokkal kisebb lélekszámot mutat ki, tehát a valóság a kettő között van. Akár tetszik egyeseknek, akár nem, ez figyelembe veendő a politikai döntéshozatalnál, úgy a kulturális politikában, mint az élet különböző szintjein. Tehát, ha valaki demokratának tartja magát, akkor komolyan olyan véleményt nem képviselhet, hogy úgymond a magyarok elől veszik el a helyet akár a parlamentben, akár mást. A magyar állampolgárság jogán, az itt élés jogán, adófizető polgárként az anyanyelvűség legkülönbözőbb megnyilvánulásaihoz, a politikai érdekképviselethez igenis joga van annak az embernek, aki kisebbségi, vagy kettős identitással rendelkezik.

Megint más kérdés, hogy mi a nyelvi realitás? A nyelvi realitást nem lehet figyelmen kívül hagyni. A diktatúra fél évszázada olyan gyalulást végzett mindenféle közösségen – ebbe a többségi közösségek, egyházak, civil szervezetek, bármiféle közösség beletartozik –, ami nem múlt el nyomtalanul. A mai magyarországi nemzetiségek döntő többsége a kettős identitásában, nyelvi állapotában sokszor magyar dominanciájú azonosságtudattal rendelkezik. Tehát bármiféle korrekció és sebek betapasztása csak szociológiai valóság talaján tervezhető, és csak akkor lesz eredményes, ha erre épül.

Nincs kétféle mérce. Még akkor sem, hogyha szociológiailag egész másféle típust képvisel a fejlett nemzeti – tehát nem nemzetiségi – tudattal elcsatolt határon túli magyarság, mint a magyarországi kisebbségek. Emberi jogilag és etikailag nincs kétféle mérce. Ha egy magyar a határon túli magyaroknak jót akar, akkor ne mérjen másképpen az országon belüliekkel, és viszont.

Nyelvhasználat, oktatás, kultúra – az önazonosság összetevői

Hattinger Gábor: Nagyon örülök, hogy szóba került itt a nyelv elvesztése. Azonban a dolog nem ilyen egyszerű, ha ma Magyarországon, a ruszinokról akarok beszélni. Az én korosztályom viszonylag jól beszéli a ruszin nyelvet, annak ellenére, hogy az 1930-as években bizony Magyarországon – tetszik, nem tetszik, ez az igazság – az én édesanyámnak is volt kolonc a nyakában, azaz egy szégyentábla, mert ruszinul beszélt az iskolában. Jött a szocialista rendszer, ugye ismerjük Kárpátalja történetét, egyszerűen leírták, egy kis kenyérdarabként megkapta a Szovjetunió azt a területet, ettől a perctől kezdve Magyarországon a ruszin nemzetiség megszűnt. De nemcsak Magyarországon, hanem Kárpátalján, Szlovákiában is megszűnt a ruszin, egyedül Jugoszláviában lehetett ruszinnak lenni az elmúlt ötven esztendőben. Ettől kezdve szlováknak kellett lenni, tetszett, nem tetszett. Tehát elkezdünk szlovákul beszélni. Ez magával hozta azt a természetes folyamatot, hogy a mi nyelvünkben azért érződik szlovák hatás, ami tulajdonképpen valahol nem baj, hiszen ezzel már rögtön három nyelvet beszél az ember és akár azt is el lehetne mondani, hogy hármass identitású. Igen, három kötődése is van egy hazai ruszinnak.

Ami már zavaróbb, az az, hogy nincs meg a lehetőség arra, hogy pl. egy kis, 400-500 fős településen, amekkorában egyébként zömében élnek a hazai nemzetiségek, nincs meg a választás lehetősége. Nem mondhatja meg, illetve nem választhatja meg azt, hogy ruszin iskolában akar tanulni, vagy magyar iskolában. Mi megpróbálunk természetesen vasárnapi iskolákkal segíteni a ruszinul tanulni vágyó gyerekeken, sőt általános iskolát is sikerült elindítanunk Mucsonyban. Azonban, ha továbbgondoljuk a kérdést, akkor ismét probléma adódik, mert hiába van Nyíregyházán a tanárképző főiskola ruszin tanszéke, miközben nincs gimnáziumunk. Tehát megint kiesik egy láncszem. A felnövekvő generáció természetesen csak magyar gimnáziumban tanulhat, amit esetleg az általános iskolában megtanult, azt a négy év alatt el fogja felejtetni, mert az ő szülei már nem beszélnek otthon, tehát gyakorolni sem tudja a nyelvet. Azt hiszem ez a legnagyobb probléma, és itt kellene ezeken a kis nemzetiségeken még inkább segíteni, itt kéne valamiféle pozitív diszkriminációt alkalmazni. Azt hiszem, hogy ezek a hétköznapi dolgok legalább olyan fontosak, mint a parlamentbe jutás. Viszont ha benn lennénk a parlamentben, akkor azt hiszem, hogy ott háromhetente legalább egyszer lehetne hallatni a hangunkat, hogy márpedig nincs iskola, márpedig nincs ez, az és folytathatnánk a sort.

Pálffy Ilona: Ott kezdeném, ahol a kisebbségi biztos úr is kezdte, hogy nem megy azonnal ezeknek a dolgoknak a megoldása. A nyelvhasználat negyvenéves eróziója az örökség, amin túl kell emelkedni. A kisebbségeknek újra kell tanulniuk a nyelvet, amihez biztosítani kell a feltételeket. A kisebbségi törvény módosítása során úgy a parlamenti ad hoc bizottság, tehát a politika, mint ennek alapján mi, tisztviselők egyaránt segítünk a törvénymódosítás előkészítésében. A kisebbségi biztos úr munkatársaival közösen is kifejezetten ezt tekintettük az egyik legfontosabb feladatnak, hogy a kulturális autonómiát megoldjuk, és itt legyen előrelépés. Tehát lehetőséget adni arra, hogy a kisebbségek átvegyenek vagy alapíthassanak iskolákat: általános iskolát, középiskolát. Ehhez kell megteremteni a feltételeket. Amíg nem tudják a nyelvet az adott kisebbségek használni, nehéz lenne kulturális autonómiáról beszélni.

Ennek komoly anyagi vonzata van, de itt is tudtunk az egyeztetés során eredményeket elérni, hogy a kisebbségi iskoláknak a fenntartásához kb. az állam olyan normatívákat adna, mint az egyházi iskoláknak a fenntartásához. Ami úgy tűnik, hogy azért alkalmas lenne arra, hogy pl. az országos kisebbségi önkormányzatok egy-egy ilyen iskolát átvegyenek, és annak a veszélye nélkül, hogy előbb-utóbb csődbe megy, ezt fenn tudják tartani és folytatni ott az oktatást.

Szeretnék reagálni arra is, hogy az Európai Unió és az Európa Tanács állandóan a szemünkre veti, hogy el vagyunk maradva. Ez nem jellemző, egyáltalán nem vagyunk elmaradva Európához képest.

Balog József: Kifejezetten a képviseleti ügyről volt szó.

Pálffy Ilona: A képviseleti ügyben valóban van, de a kisebbségi törvény, – tulajdonképpen azt lehet mondani – a világon egyedülálló. Tehát olyan megoldás, hogy kisebbségi önkormányzatok választhatók, egyáltalán létrehozhatók, máshol nincsen. A múltkor jártak nálam az észak-tiroliak, és csodálkozva veszik tudomásul, hogy itt a kisebbségi törvény milyen új jogintézményeket vezetett be. Valóban, nagyon sok mindent kell még csinálnunk, de nagyon

sok megoldás az, amit az eddigi kormányok már megvalósítottak. A parlamenti képviselő megoldása tényleg problémás, de azt is tudomásul kell venni, hogy ezen tényleg folyamatosan dolgoznak a kormányok. Ott volt 1993-ban és ott volt 1997-ben a parlament előtt, sajnos kétharmados szavazati arány kell hozzá és ez nem jött össze. Most újra ott van és foglalkozik vele a kisebbségi mellett az alkotmányügyi bizottság ad hoc bizottsága.

Osztojkán Béla: Nemrég hosszan volt szerencsém beszélni Hargittai Jánossal, az emberjogi bizottság ad hoc bizottságának elnökével, amely a kisebbségi törvény módosításán dolgozik. Tőle tudom, hogy Európa nem igazán kéri számon a magyar kormányzattól a parlamenti képviselőket. Rákérdeznék, de nem feltétel, az uniós csatlakozáshoz. Nem tudom, ez mennyiben felel meg a valóságnak.

Elhangzott itt a határon túli magyarság gondolja. Én egy percig sem vonnék párhuzamot a hazai nemzetiségek és a határon túli kisebbségek, illetve magyarok között. Az nagyon-nagyon hiba lenne. Ne tegyünk kísérletet erre, egészen más konstellációban keletkezett az a helyzet. Viszont a magyar államiság területén mindig is soknemzetiségű ország volt. Most is az, és úgy tűnik, hogy egyre több nemzetiségből áll össze. Éppen ezért ahhoz, hogy ebben a soknemzetiségű országban ne érezzék magukat fenyegetve a többséghez tartozók, szeretném elmondani, hogy nemrég olvastam el a mostani kormány programját, amelyben az áll, hogy minden negyedik, ötödik magyar állampolgárnak van valamilyen nemzetiségi felmenője. Ez nagyon erőteljes érv arra, hogy ne nagyon magyarkodjunk, mert minden negyedik, ötödik magyar állampolgárnak van valamilyen nemzetiségi őse, rokona.

Palásti Sándor: Kerületünk folyton egy kérdést, legalábbis én mindegyik megszólalás mögött azt a kérdést érzem kihallani, amiről már volt szó, hogy Magyarország lakosságának kb. tíz százaléka tartozik valamilyen nemzetiséghez. De amikor konkrét jogosultságok meghatározásáról van szó – tehát pl. ki válaszson meg egy kisebbségi önkormányzatot, ki válaszson meg egy parlamenti képviselőt, ki képviselhesen egy kisebbségi közösséget – akkor már mindig gond és probléma adódik. Magyarországon az identitás vállalásának a szabadsága adott. Tehát: mindenki el is titkolhatja az identitását, vagy fel is vállalhatja. Ez ma különlegesen védett adatnak minősül. Tehát amikor a probléma konkrét, gyakorlati megvalósításához érkezünk, mindig avval a problémával találjuk magunkat szembe, hogy ki számít kisebbséginek. Amikor kisebbségi önkormányzati választásról van szó, akkor ki választhat és kit választhatson? Milyen ismérvek alapján határozható meg egy állampolgár kisebbségi mivolta? Meghatározható-e egyáltalán, köthetjük-e nyelvtudáshoz, köthetjük-e tradíció ismerethez?

Balog József: Mármost nyilván vannak olyan pontok, amik kívülről is meghatározhatók, de igazából ennek az identitásnak a vállalása tesz valakit nemzetiségivé.

Palásti Sándor: Egy példát hadd mondjak erre, egy szociológiai példát. Amikor cigánykutatásokat végeznek, akkor két meghatározást alkalmaznak, van egy úgynevezett szabad bevallás, amikor megkérdezzük embereket, hogy ki tartja magát romának, és akkor vele kapcsolatban folytatják a kutatásokat, vagy pedig van egy olyan módszer, ami szintén elfogadott szociológiai körökben, amikor a kérdezőbiztos ránézésre állapítja meg, hogy ki a roma. Tehát ezt a fajta kettősséget szerettem volna igazából csak érzékeltetni, hogy ez a fajta azonosságtudat, meg a külső társadalomnak a meghatározása, ez egy élő probléma és nagyon nehéz ezt jogilag meghatározni.

Balog József: A modern társadalmak arra törekszenek, hogy jogi úton és jogi lefedettséggel biztosítsanak olyan jogosítványokat, amelyek bizonyos státuszokat elismernek, illetőleg amelyeket képviselendőnek tartanak. De ugyanakkor – s én most egy kicsit másként használom a szót – az együttélés kultúrájának a kérdése is, hogyan jelenhet meg akár egy önbevallás, vagy egy identitásvállalás szintjén az, hogy valaki nemzetiségiként képzelet és a gyakorlatban is úgy akarja élni, úgy is éli az életét.

Hutterer Ingrid: Nem vagyok jogász, de azt hiszem, a jog abból a természetes elvből indul ki, miszerint a logikus az, hogy az ember annak vallja magát ami. Tehát eszébe sem jut a jogalkotónak, hogy itt bármilyen gond lehet. És hogy egy kicsit a praktikus szintre hozzam a beszélgetést, szembe kell nézni azzal, hogy igenis az önkormányzatiság két ciklusa alatt megjelentek az álnemzetiségek. Álnemzetiségek, vagy nem álnemzetiségek, de egzisztenciális lehetőséggé vált, ami éppen a kodifikálatlansága, vagy részleges kodifikáltsága miatt lehetőséget adott embereknél az érvényesülésre. Ezzel – gondolom – a kisebbségi törvény módosítása so-

rán, valamilyen módon szembe kívánnak nézni. Lehet, hogy a nyelv nem meghatározó, de rendkívül fontos, ez lehet egy kritérium. A ruszin kollegához csak annyit, hogy – megint csak egy kicsit az egyénre visszavezetve – én nem jártam soha örmény iskolába, és mégis tudok örményül. Tehát a család nagyon-nagyon fontos. Nem is nagyon üldöztek sohasem azért, mert örményül beszéltem volna. Valóban, a szüleink korosztályának gondjait sikerült genetikailag megkerülnöm. Szóval én az egyének, az embernek a jelentőségét hangsúlyoznám itt. Százféle lehetőség lehet – jogi, intézményes – nagyon nehéz lesz visszaterelni embereket egy nemzetiségbe, ha azt a közvetlen környezet természetes módon nem segíti.

Balog József: Az elmúlt két órában elhangzottakat mintegy összefoglalja most Rádity Milenko felvétele, aki Pörös Bélával, Baranya megye önkormányzatának alelnökével beszélgetett, természetesen nemzetiségi képviselet-ügyben.

Pörös Béla: Én a magam részéről azt az álláspontot képviselem, hogy a kisebbségek kapják meg a parlamenti képviseletet, tehát váljon lehetővé Magyarországon is, hogy a különböző kisebbségek parlamenti képviselettel bírnak. Az egy teljesen tiszta helyzet, hogyha a kisebbségek maguk vállalkoznak arra, hogy megszervezik a képviseletet. Én egy dologtól félek, hogyha be is jutnak a kisebbségek a parlamentbe, Isten-igazából nagy erőt nem képviselnek, tehát kompromisszumokba kénytelenek szorulni, de hát ez a parlamenti demokrácia lényege. A jelenlétet tartom nagyon fontosnak, hogy a magyar parlamentben a Magyarországon élő kisebbségek képviselettel rendelkezzenek.

Rádity Milenko: De hát ismerős ugye, hogy nem volt elég politikai akarat sem arra, hogy egyáltalán a kisebbségi képviselet a parlamentben megoldódjon. Hiszen nagyon sokan azt mondják, hogy a kisebbségek a mérleg nyelvét képviselnék bizonyos törvények meghozásában.

Pörös Béla: Ha a kisebbségek parlamenti képviselettel rendelkeznek, akkor nemcsak a kisebbséget érintő ügyekben kell, hogy állást foglaljanak, hanem más kérdésekben is. Azt látom, hogy esetleg ebben az esetben használhatók föl a kisebbségi képviselők más politikai célokra, illetve különböző politikai erők nyilván bizonyos engedmények fejében maguk mellé állíthatnak bizonyos kisebbségi képviselőket. A veszély megvan, ennek ellenére vállalni kell. És ugyanúgy, ahogy más országokban erre láttunk példát, meg kell teremteni a kisebbségi képviseletet is a magyar parlamentben. Baranya megyében, ahol sokféle nemzetiség él együtt, ez különösen fontos kérdés lenne. Nyilván azt az alapvető jogot kell szem előtt tartani, ami az általános emberi és polgári jogokból következik, hogy biztosítani kell a kisebbségek önrendelkezését Magyarországon is, tehát hogy a kisebbségek a saját képviseletüket saját maguk lássák el, és ezt ne mások tegyék meg helyettük.

Rádity Milenko: A kisebbségek parlamenti képviselethez jutásával kapcsolatban több alternatíva is napvilágot látott már. Szó van arról is egyébként, hogy nem teljes jogú parlamenti képviseletet kapjanak a kisebbségek, azaz nem rendelkeznének szavazati joggal. Ez ön szerint elképzelhető-e?

Pörös Béla: Nem tarom jónak. Ha valaki parlamenti képviselő, akkor az ugyanolyan parlamenti képviselő, mint az a képviselő, akit mondjuk valamilyen pártlistán, vagy egyéni körzetben megválasztanak. Ez egy nagyon fontos alkotmányjogi kérdést is fölvet, hogy nem lehetnek olyan parlamenti képviselők, akiknek kevesebb, vagy korlátozottabb jogai vannak a másikonál. Ha Magyarországon létrejön a kisebbségek parlamenti képviseletének intézménye, akkor nyilvánvaló dolog, hogy azoknak ugyanolyan rangú és rendű képviselőknak kell lenni, mint azok, akik listákról, vagy az egyéni választókerületekből jutnak be a parlamentbe.

Rádity Milenko: A parlamenti képviselethez jutás megerősítene-e a kisebbségek politikai helyzetét ma Magyarországon?

Pörös Béla: Bizom abban, hogy igen. Más lenne, ha kisebbségi képviselők megjelenének a parlamentben. Olyan szempontokat hoznának be a különböző döntések előkészítésében, amiket a pártok, illetve a pártlistákon megválasztott képviselők jelen pillanatban nem tudnak behozni, vagy nem képesek erre, mert egészen másfajta szempontokat próbálnak érvényesíteni. De a lényeg az az, hogy felszínre kerülnének olyan kisebbségekkel kapcsolatos kérdések, amelyeket jelen pillanatban a szőnyeg alá söpörtek, vagy nem foglalkoznak ezekkel a kérdésekkel. Magyarországot sok vonatkozásban pont a kisebbségi ügyek kezelése miatt marasz-

talják el, és én azt gondolom, hogy ha ez a parlamenti képviselet megvalósulna, akkor hát ezen a területen is jelentős előrelépés történne, vagy történhetne.

Ráday Milenko: Ön szerint minden egyes magyarországi kisebbségnek kellene hogy legyen parlamenti képviselője?

Pörös Béla: Természetes, minden magyarországi kisebbségnek. De hát hogyha körülnézünk, akkor jónéhány szomszédos országban képviselettel rendelkeznek a kisebbségek, gondoljunk csak Horvátországra, vagy más példákat is lehetne mondani. Jó példát mutatnak azoknak az országoknak, amelyek még ezt a fajta képviseletet nem valósították meg, és szerintem jót tenne a határokon túli magyar kisebbségeknek is, mert inspirálná a különböző kormányokat arra, hogy ezeket a lépéseket megtegyék ők is.

Balog József: Újabb telefonálónk van a vonalban

Telefonáló: Vezetés közben kapcsolódtam be az önök adásába. A saját véleményem az lenne, hogy a parlamenti képviselet nagyon fontos volna a fővárosi cigányság számára. Én cigány származású ember vagyok, és ezt nem szégyellem, és itt kívánnám azt is megemlíteni, hogy a nemzetiségét, vagy a kisebbséghez tartozását ki-ki vállalja Magyarországon. Nyilván a cigányság a külső jeleit magán hordozza és lényegében ő ez alól nem bír kibújni, még ha kellemtelen dolga is származik belőle. A többi nemzetiség ezt vagy eltitkolja, vagy artikulálja, de kellő időben, vagy kellő esetben, ha kell, akkor vállalja is. Magyarországon manapság, amikor demokráciáról, uniós csatlakozásról, európaiságról beszélünk, egy 800 ezres populáció, a cigányság olyan rendszerváltást élt át, ami inkább hátrányos helyzetbe hozza. Itt gondolok a nagyfokú munkanélküliségre, amit az iskolázatlanság, vagy maga a felkészületlenség is hoz magával. Magyarországon vajon ezekben a kérdésekben, mekkora a tolerancia? Úgy gondolom, hogy a cigánysággal kapcsolatban egyre jobban nő az előítéletesség, és mindkét oldalon nagyfokú szemléletváltásra volna szükség, mert és lényegében lehet bármilyen törvényeket alkotni, azt maga az érintett nép is el kell, hogy fogadja, és olyan szellemben kell gondolkodnia.

Balog József: Köszönöm szépen a hozzászólását, csak annyival egészítem ki, hogy az alkotmányosságban, vagy a törvényi szükségességében itt nem volt vita, ugyanakkor elkélne a szemléletváltás, tudatosulhatna a kisebbségekkel való együttélés. Gondolom az sem véletlen, hogy roma ügyben jelent meg legelősebben, vagy leginkább ez a kérdés.

Beszéljünk a következőkben olyan égető kérdésekről, mint az oktatás, vagy a nyelvhasználat örök kérdése. Többször elhangzott már, hogy nem egyszerűen megoldható dolog, pl. az, hogy valaki ma Magyarországon egy hivatalban, vagy akár egy iskolában görögül, románul, vagy szlovákul beszélhessen. Mi erről az önök véleménye?

Pálffy Ilona: Ez is kétoldalú dolog. Egyrészt, hogy maga az adott kisebbséghez tartozó állampolgár igényelje azt, hogy ővele az adott kisebbség nyelvén beszéljenek, illetve ő úgy menjen be egy polgármesteri hivatalba, vagy menjen el a bíróságra, hogy ő kisebbségi nyelven adja be a beadványát, vagy a kérő igényelje azt, hogy ővele mondjuk kisebbségi nyelven beszéljenek. A törvények ezt a jogot biztosítják, hiszen ha csak az államigazgatási eljárási törvényt értem, 1957 óta biztosíték van arra, hogy ha valaki idegen nyelven igényli, akkor tolmácsot biztosítani kell az állam költségén.

Balog József: És ez azt jelenti, hogy mondjuk, hogyha én bemegyek a szegedi önkormányzat valamelyik irodájába és mondjuk románul, szlovákul, vagy ruszinul szeretnék beszélni, akkor nekem ott öt perc alatt tolmácsom lesz?

Pálffy Ilona: Lehetséges, hogy öt perc alatt nem, hanem úgy fog járni, mint ahogy a műsor elején beszéltünk arról, hogy az országgyűlési képviselő is az anyanyelvén kívánt megszólalni a parlament előtt, és 24 óra múlva tudták ezt neki lehetővé tenni. De ehhez neki joga van, és ezt biztosítani kell. Egyelőre azonban ilyen igény nem is nagyon vetődik fel.

Balog József: Éppen ezt akartam mondani, hogy más a jog és más a jogtudat, az azzal való élés.

Pálffy Ilona: A regionális és kisebbségi nyelvek európai kartájához csatlakozva az Európa Tanács végzett egy vizsgálatot nálunk. Megkérdezték többek között az Igazságügyi Minisztériumot, tudunk-e olyan statisztikát bemutatni, hogy bíróságon hányszor fordult elő valame-

lyik kisebbség anyanyelvén folytatódott volna az eljárás. Miután ezt végignéztük, kiderült, hogy egyetlen egy ilyen kérdés nem volt.

Balog József: Telefonálónk van a vonalban.

Telefonáló: Az eddigiektől eltérő aspektusból szeretnék hozzászólni a kérdéshez. Jómagam egy nagyon népes, ma romániai magyar családból, Nagyvárad, Déva, Arad, környékéről származom, de ide születtem, mert a nagyanyám ide jött férjhez, úgy kerültem én ide magyarként. Tudjuk, hogy a magyar lakosság elöregszik, és fogy is, veszélyesen fogy. Gondolom, ez a betelepítési politika is nyilván a határon túli magyarokra irányul. Nem tudom, hogy ez mennyiben lesz nekünk jó, amíg a városban, pl. Budapesten munkanélküliek, meg hajléktalanok tömkelegét látom az utcán. Láttak-e egyetlen-egy áttelepült határon túli magyart hajléktalannak, vagy munkanélkülinek? Joga van a hajlékhoz, joga van a munkához. Ugyanakkor szakmával, diplomával rendelkező emberek naponta kerülnek ki az utcára, itt élők. Én ezt most nem azért mondom, nekem senki ellen nem hogy kifogásom nincs, nincs is bennem ilyen, hogy szeretem, nem szeretem, cigányokkal is elszoktam beszélgetni, kereskedő cigányokkal nagyon is jóban vagyok, különösen itt a Moszkva téren, ami közel esik hozzám. Azt tapasztalom, hogy a baráti körben, ismeretségi körben, ha kimondom azt saját ismerőseimről, hogy ez az erdélyi barátom, ismerősöm stb., úgy reagálnak, hogy ki ne mondja azt a szót, hogy erdélyi, hallani nem akarom. Van egy hangulat, nem tudom érzékelték-e?

Na most, nem tudom, hogy miért fontos a parlamentbe való bejutás? Hiszen ha a nemzeti-ségiek, hogy is mondjam, magyarnak vallják, érzik magukat, akkor nekik azonosulniuk kell az itt élő törvényekkel, rendeletekkel, ha jók, ha rosszak – mi is élvezzük, esszük, nyelvük úgy, ahogy van. Tehát én azt szeretném mondani, hogy nem annyira különféle autonómiákra kellene törekedni, iskolákat követelni, mert akkor kínai iskolát is kéne nyitni, vietnámit kellene nyitni, gondoljunk bele. Attól még megőrizheti az anyanyelvét, gátol valaki is bárkit? Külön választom ezektől a cigányokat, mert ott van antipátia, meg ellenséges szemlélet, a többiekkel nem annyira. De őket is bántja-e valaki, üldözi-e valaki gazdaságilag, politikailag?

Balog József: Azt hiszem, hogy ennél egy kicsit mi, legalábbis itt ennél a kerekasztalnál problémásabbnak látjuk a dolgot. Köszönöm szépen, hogy hívott bennünket.

Lehetőségek és igények

Dzindzisz Jorgosz: Ebben a harmadik órában oktatás, nyelvhasználat, nyelvtudás kérdései merültek fel. Valóban rendkívül különböző dolgokról van szó, az iskolarendszernek van története, hogy van-e egyes kisebbségeknek iskolájuk, vagy nincs, volt, vagy megszűnt, volt-e lehetősége anyanyelvet tanulni, tömbben, vagy szétszórtan él. Ez mind szerepet játszik abban, hogy valaki ismeri-e az anyanyelvét, tudja-e az anyanyelvét használni. A probléma az lenne, hogyha hazamennék és látnám a lányomat, hogy rosszkodik, és nem tudnám neki görögül azt mondani, hogy ejnye, ejnye. Tehát arra kell törekedni, hogy mi, kisebbségiek tudjuk, ismerjük, használjuk az anyanyelvünket, legyen kontaktusunk az anyaországgal, az ottani kultúrával. Viszont teljesen más az, hogy tudom-e használni az anyanyelvemet a különböző hivatalos terepeken, lásd bíróságok, önkormányzatok stb., stb. Itt csatlakoznék ahhoz, amit Pálffy Ilona mondott: a jog meg van adva. Az, hogy én élek-e ezzel a jogommal, vagy nem, az az én saját szuverén elhatározásomon múlik. Ha egy önkormányzat csinál egy próbapert, nem tudom, annak milyen hatása lesz. Végig fog menni egy megadott nyelven ez a próbapert, nagyon sikeres lesz, de az, hogy az emberek ezt használni fogják-e az egyéni helyzetekben, az megint különböző dolog. A probléma ott lenne, hogyha nem lenne meg ez a joga. A jogom megvan, az, hogy én élek-e vele, az egy másik kérdés.

Balog József: Ez majdnem olyan, mint amit a hölgy mondott, hogy mi itt a probléma? Valóban ilyen egyszerű volna a helyzet? Most hallgassuk meg azt a felvételt, amelyben Kimpfián Péter a Magyar Rádió szegedi körzeti stúdiójában dolgozó kollégánkkal beszélgetett.

Kimpfián Péter: Még be sem töltötte a 30. életévét Jova Éva, aki két hónapja kapott megbízást a „Foaia românească” hetilap főszerkesztői tevékenységének ellátására.

Jova Éva: Ismereteim szerint a legfiatalabb főszerkesztő vagyok Magyarországon, a kisebbségi hetilapok közül. Nagyon nagy kihívás volt, amikor elvállaltam ezt a feladatot, a tévés és a rádiós munka után egyáltalán nem volt könnyű. Mindig is volt egyfajta vonzódásom az írott

sajtó felé is, gyerekkoromban szerettem volna nyomdász lenni. Főleg azért, mert érdekelt egy újság elkészítése.

Kimpián Péter: Az a két hónap, ami az előkészületek jegyében telt, most ért el csúcspontjára, mégpediglen azzal, hogy a román húsvét ünnepére egy új formátumú lap megváltozott tartalommal fog az olvasók kezébe kerülni. Ez nem kis teljesítmény, hogy jött ez így létre?

Jova Éva: Nem titkolt szándékom természetesen az, hogy a tizenhárom hazai kisebbség közül a miénk legyen a legjobb lap, gondolom mindenki ezt akarná. Azért is kötöttük a változtatásokat, az újításokat ehhez a nagy ünnephez, mert úgy gondolom, hogy a tavasz, a húsvét ünnep, Krisztus feltámadásának ünnep egy jó omen lehet a mi lapunknak. A román hetilap különben is idén ünnepli 50. évfordulóját, és ennek emlékére visszatérünk a legelső számunk formátumához, egy B/4-es formátumhoz, ami sokkal inkább megengedi azt, hogy a hetilapunk magazin jellegű legyen. Meg vagyok győződve arról, hogy a hazai kisebbségeknek magazinokra van szükségük, nem politikai, nem ülésekről szóló beszámolókból álló újságokra, hanem egy érdekesre. Hiszen ha az érdekes írásokat elolvassák, ezzel a nyelvüket is próbálják megőrizni, vagy bővíteni, fejleszteni. Az új formátumú újság 16 oldallal fog megjelenni, mindenesetre az első szám az színesben, hiszen ünnepi szám is, de szeretnénk továbbra is színes elő- és hátlappal megjelenni. Az elmúlt két-három évben a gyulai román szerkesztőséget a román kormány támogatta papíradományokkal. Hogyha az idén is megkapjuk ezt a papírmennyiséget, akkor valószínűleg tudunk gondolkodni abban, hogy színesben jelenjen meg az első és az utolsó oldal, ezzel is kicsit megfelelve a kornak.

Kimpián Péter: Mi fog ebből az új formátumból és a megújult gondolatiságból egyértelműen és markánsan megjelenni? Mi lesz a szlogenje mondjuk ennek a lapnak?

Jova Éva: Az újság szlogenje az, hogy a Foaia românească, a magyarországi román családok lapja. Nem én találtam ki ezt, nálam sokkal okosabbak, Iosif Vulcan, amikor a múlt század közepén elindította a Familia, vagyis Család című hetilapját. Akkor azt mondta, hogy az ő lapja a román családokhoz szól, ő főleg a nőket és az anyákat, a nagymamákat célozta meg. Hiszen ha a családban a nő, az anya, vagy a nagymama nem beszéli jól a nyelvet, nem képezi magát, nincs aki átadja a gyerekeknek a nyelvet.

Kimpián Péter: A román közéletünk, mint tudjuk, legalábbis mi jól tudjuk, hogy eléggé megosztott. Ebben a csatározásoktól sem mentes mikrovilágunkban hol fog a Foaia românească elhelyezkedni?

Jova Éva: Nagyon remélem, hogy közepén. Egy sajtónak mindig közepén kell állnia, minden véleményre nyitottnak kell lennie, mindig mindenki fele bizalommal kell fordulnia. Ezzel a 16 oldallal is éppen azt akarjuk elérni, hogy mindenki találjon a lapban olvasnivalót.

Balog József: A következő percekben, ami maradt még, végszavazni fogunk.

Heizer Antal: Államtitkár asszony említette, hogy a közelmúltban Magyarországon járt a regionális és kisebbségi nyelvek európai chartáját monitorozó szakértői bizottság, és ennek a bizottságnak volt egy olyan kérése, hogy a helyszínen is ellenőrizhesse a jog érvényesülését. Igazán problémának én azt érzem, amikor egy autentikus helyi közösségben az elméletileg biztosított jogok gyakorlati feltételei nincsenek meg. Tehát, hogy egy megyei bíróságon egy 24, vagy 48 óra, vagy egy hét múlva tudnak tolmácsot biztosítani, ez valahogy megoldható és egyedi eset. De ha egy autentikus szlovák faluban, német faluban a jegyző asszony, adott esetben a monitoring bizottságnak azt mondja, hogy nincsenek a 13 magyarországi kisebbség nyelvén a születéstől a halálig dokumentumok, és nem lehet ezeket az anyanyelven kitölteni, akkor ezt már sokkal nagyobb problémának gondolom, hisz a jog ezt biztosítja, és ezek a nyomtatványok léteznek, és ezek gyakorlatilag a mindennapi rutineljárásban benne kellene, hogy legyenek. Ugyanakkor én magam is, mondjuk utlevéllel a múlt héten találkoztam először, ami nemzetiségi nyelven volt kitöltve. Hozzá kell tennem, hogy az új személyi azonosító kártyánál már tényleg odafigyeltünk az országos elnökökkel együtt, hogy olyan típusú nyomtatvány szülessen, amiből egyértelműen látszik, hogy az a lehetőség adott. Ott van tehát a feladatunk, hogy a helyi közösségek szintjén, a mindennapok során a lehetőség kézzel fogható és adott legyen, és ne kérni kelljen ezt a lehetőséget, hanem természetes legyen az, hogy a helyi önkormányzati hivatalnál ezek a nyomtatványok megvannak, élni lehet ezzel a joggal. Az óvodában természetes legyen az, hogy a német faluban, szlovák faluban működik német,

szlovák csoport, és ott nem csak a nyelvi foglalkozásokon beszélnek a gyerekekkel németül, szlovákul, adott esetben ruszinul, hanem szünetben is; vannak olyan dadák, pedagógusok, akik ezt fel tudják vállalni. Ekkor indulhat el valamiféle pozitív folyamat. Ez egy nagyon hosszú építkezés lesz.

Osztoján Béla: Én azért gondolom, hogy a kisebbségi ügyet Magyarországon nem volna szabad folklorizálni, tehát folklor politikát folytatni, merthogy most, úgy látom, hogy az van. Nagyon szép deklarációk születtek természetesen az elmúlt évtizedben, viszont nem érzem, hogy kiteljesedett volna a nemzetiségek számára az a politikai jog, amiről itt szó volt, a képviseleti rendszert is beleértve, egy kulturális autonómiára építkező önkormányzatiság. Ami természetesen hogyha az jól kifejlődik és fölfejlesztjük, akkor az akár egy képviseleti rendszernek is megfelelhet. De ha a kulturális autonómia fogalma bennem is, meg másokban is egy kicsinyítő, lekicsinyítő fogalmat takar, akkor mire való? Öltözködünk, táncoljunk, énekelünk? No most rendben van, táncoljunk, énekelünk, de rendkívül zavarba kerülne, ha történetesen én bemennék akár valami közhivatalba és romani nyelven szólnék. Nem hiszem, hogy akár három nap alatt is tudnák prezentálni, ha csak nem telefonálnának valakinek, hogy gyere Osztojáknak a dumáját fordítsd le. Miközben egyébként jól beszélnek magyarul is.

Százezer ember beszéli Magyarországon a romani nyelvet, kb. 25-30 ezer az örömán nyelvet. Nem tudják használni, gyakorolni ezt a nyelvet, csak egymás között, családi, familiáris környezetben. Sajnálatosan be kell jelentenem azt is, hogy tavaly áprilisig még lehetett romani nyelvből a Rigó utcában vizsgát tenni, ma már nem lehet, miközben itt az európai nyelvek kártájáról vitázunk, vagy esik szó.

Balog József: Ez azzal függ össze, hogy a Rigó utcából elment az a monopolisztikus jog, hogy csak ők adhatnak nyelvvizsgabizonyítványt? És ezt mások nem vállalták?

Osztoján Béla: Nem. Fontos még, hogy a kulturális autonómiánk keretén belül, én nem tudom, hogy a többi nemzetiségnek hogy néz ki mondjuk az országos művelődési központjuk, vagy kutatóközpontjuk. Nekünk is van, az előző kormányzatban kaptunk is a világ végén, tehát a város végén egy lehetőséget, hogy megvásárolják. Ez az országos művelődési központ ma működésképtelen, merthogy a költségvetés elfeledkezett róla, úgy a kulturális autonómiát miképpen lehessen megélni? Én először hozom szóba a pénzt, az anyagi feltételeket, nem volt szándékom. De hogyha már egyszer a politikai, képviseleti jogunkkal nem tudunk kívánságunknak, érdekeinknek megfelelően élni, akkor hogyan valósítsuk meg azt a büvös kulturális autonómiát, amely sok minden – oktatás, kultúrálódás, nyelvhasználat, vagy egyáltalán a közművelődés – fejlesztésére szolgáló építményünk, és romos állapotban ott van, és senkinek nincs gondja rá, hogy mi lesz vele. Nyilvánvalóan az országgyűlésnek, vagy valamelyik tárcának kell ezt komolyabban venni, mint ahogy most veszik.

Balog József: Közben többen gondolkodtunk, hogy kulturális autonómia kérdéseként felvetni a nemzetiségi kérdést, nem maga ez a dolog az, ami eleve folklorizál? Tehát, hogy itt válik láthatóvá egy-egy nemzetiség a többség számára. A folklorizáció abból is adódhat, mert, hogy a kultúrájában, a nyelvében tud megjeleni a nemzetiség. Tehát nagyjából abban maradtunk, hogy ez ha hiányzik is, vagy ha rosszul is működik, de akkor is kevés. Ugyanakkor a deklarált politikai jogok megvannak, de a gyakorlatban nem működnek.

Székely András Bertalan: Cigány ügyekben nem vagyok naprakész, tehát illetékes sem lehetek megszólalni. Inkább arról a támogatási rendszerről beszélnek dióhéjban, ami nálunk a Kulturális Minisztérium kisebbségi főosztályán megvalósul. Ebben az évben döntően pályázati úton, de kisebb mértékben eseti támogatások rendszerében is támogatást nyújtunk kisebbségi kulturális kezdeményezések megvalósításához. Ezt én nem csupán folklorizációnak nevezném, hiszen számos, a magas kultúra körébe eső kezdeményezés is kap támogatást a rendszerben. Nagyságrendileg 100-120 millió ez az összeg, amit a 13 nemzetiség céljaira fordíthatunk, ebből pl. 28 millió a cigány kulturális program pályázat, tíz millió az integrációs tábor pályázat, tíz millió pedig a könyvkiadási támogatás, a nemzeti kisebbségek esetében összesen 21 milliós összegről beszélhetünk a kulturális pályázaton, és 15 millió fordítódik a könyvkiadásra. Az eseti támogatásokkal együtt tehát ez összességében 120 millió körüli összegre emelkedik föl. A saját főosztályunkon kívül tudunk működési-költség pályázatról az országos hatáskörű, kulturális társadalmi szervezetek számára nemzetiségtől függetlenül, de nemzetiségiüket is magában foglaló rendszerben. A könyvtári osztály a nemzetiségi álló-

mányt is magába foglaló megyei könyvtárakat több tíz millióval támogatja, a színházi osztály pedig hasonló nagyságrenddel a kisebbségi társulatokat. Ez kevés, én tudom, sokkal több kellene, de hát ez csak egy csatorna, hiszen a nemzetiségi közalapítvány, a cigányok közalapítványa, az országgyűlés kisebbségi bizottsága jóval jelentősebb pénzeszközökkel rendelkezik, és a sajnos jelen nem lévő oktatási tárca hasonlóképpen.

Hattinger Gábor: Elhangzottak itt valós problémák, azonban ezek a ruszinság számára már valami borzasztóan távoli dolgok, illetve inkább úgy mondanám, elérhetetlen dolgok, mint pl. egy kulturális központ, amit az államtól kaphatna, de úgyse fog kapni soha, hiszen ott tartunk még, hogy a hazai nemzetiségek közül az egyetlen nemzetiség, akinek még a székházát sem oldotta meg a kormány. Mondhatnánk, hogy ez anyagi probléma, a másik oldal természetesen az, hogy ez nem anyagi kérdés, törvény hiába írja elő, hogy ennek meg kell lennie, s folytathatnám még, hogy mi minden probléma. Itt elhangzott, hogy a románok új hetilapja magazin jellegű lesz, el kell mondjuk, hogy a kisebbségi közalapítvány a ruszinok egyetlen lapját, amely országos lap, nem támogatja, e helyett egy helyi csoport kapta meg a helyi kis lapjára a támogatást. Szerintünk ez is törvényellenes, és még folytathatnánk, hogy mi minden törvényellenes. Miért mondom mindezt el? Azért, mert úgy kezdtem az első megszólalásomat, hogy Magyarországon a ruszinok el vannak nyomva, ezt egy kicsit most szerettem volna alátámasztani néhány példával. Mondhatnánk azt is, hogy diszkriminálják őket, ez így szebben hangzik, de a valóság az, hogy ez igenis megkülönböztetés. Nem lehet ma Magyarországon egy demokráciában egyes embereknek a bűnét, vagy, hogy mondjam, mulasztását, egy egész nemzetiségen elverni. Ezt végszóként, köszönöm szépen.

Czuczumanor Dimiter: Egyrészt a kollégák szinte mindent érintettek, amit én elmondtam volna, másrészt érdeklődéssel hallgattam a beszélgetést. Azt tartottam fontosabbnak, hogy inkább leszűrjem magamnak a tapasztalatokat ebből a beszélgetésből.

Balog József: Köszönöm szépen, remélem, hogy a hallgatóink is így tettek, akik telefonáltak nekünk, őket is köszönet illeti. Minden munkatársamnak – természetesen a vidéki stúdiókban is – megköszönöm az együttműködést, ugyanígy vendégeinknek is. Köszönöm szépen, hogy velünk töltötték ezt a két és háromnegyed órát. Reményeink szerint a jövőben is negyedévenként jelentkezik a Magyar Rádió regionális hullámhosszán az „Egy hazában...” című, nemzetiségi magazinműsor.

(A rádióbeszélgetés anyagát Székely András Bertalan rendezte sajtó alá.)

Segesvári szász polgárházak, XVIII. szd. – Kós Károly rajza